

3.9. САНАТОРНО-КУРОРТНА СФЕРА ТА ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧИЙ ТУРИЗМ

Однією із перспективних і найбільш привабливих галузей розвитку Тернопільської області є туристична, яка має значний природний та історико-культурний потенціал.

Для розвитку рекреації і туризму в області є сприятливі природно-ресурсні чинники: значні запаси мінеральних вод для лікувально-оздоровчої рекреації і туризму; багатий і різноманітний природний фонд (8,91% заповідності області), а саме НПП «Кременецькі гори», «Дністровський каньйон»; мальовничі ландшафти Гологоро-Кременецької гряди, Бережанського горбогір'я, Придністерської рівнини. Санаторно-курортна галузь та лікувально-оздоровчий туризм є невід'ємними складовими рекреаційно-туристичного комплексу.

Впродовж останніх років в санаторно-курортній сфері області, як і України, спостерігається тенденція до зменшення кількості санаторіїв-профілакторіїв, баз відпочинку, які фінансуються за рахунок бюджетних коштів та коштів фондів соціального страхування, і відповідно кількість оздоровлених в них громадян.

Лікувально-оздоровчий туризм є одним із перспективних напрямів розвитку туризму в області.

Особливостями лікувально-оздоровчого туризму є:

- тривалість перебування, що повинна становити не менше трьох тижнів, незалежно від типу курорту і захворювання, оскільки лише за такий час можна досягти оздоровчого ефекту;

- висока вартість перебування і лікування — звичайне лікування на курортах є дорогим, тому цей вид туризму розрахований на заможних клієнтів, що замовляють індивідуальну програму перебування і лікування;

- вік — як свідчить статистика, на курорти найчастіше їдуть люди старшої вікової групи, хоча останнім часом відпочинок на курортах обирають і люди середнього віку, які страждають недугами. Вибір робиться між курортами, що спеціалізуються на лікуванні конкретного захворювання, і курортами змішаного типу, що загалом зміцнюють здоров'я і сприяють відновленню сил і зняттю стресу [6].

У Тернопільській області є необхідні умови для розвитку лікувально-оздоровчого туризму, а саме сприятливі кліматичні ресурси, природні мінеральні води, лікувальні грязі, лісові ресурси і горбогірні ландшафти.

Найсприятливішим для кліматолікування в області є Придністер'я. Ще в першій половині ХХ століття м. Заліщики було відомим кліматичним курортом куди приїжджали оздоровлюватись з усієї Польщі. Маленьке подільське містечко має сприятливий мікроклімат з рисами субтропічного. Тривалість сприятливого для оздоровлення і лікування періоду з середньодобовими температурами понад 15°C тут становить понад 106-109 днів.

Для оздоровлення та лікування в області використовуються лісові біоценози, які в поєднанні з горбогірними місцевостями формують високо естетичні ландшафти.

Площа рекреаційно-оздоровчих лісів в Тернопільській області становить 27 тис. га., а лісів природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення,

частина яких використовується для рекреації – 45,7 тис. га.

Найбільші площі таких лісів у південній частині області. Лісові масиви Тернопільського Придністер'я знаходяться на територіях Чортківського та Бучацького ЛГ. За даними останнього лісовпорядкування загальна площа лісів становить 62,1 тис. га, з яких 9395,4 (15,1%) це ліси рекреаційно-оздоровчого призначення, та 8877,9 га – ліси національних природних парків та регіональних парків, що становить 14,3% від загальної площі лісових масивів. Рекреаційні функції виконують також інші категорії лісів, зокрема природо-заповідних об'єктів та ліси наукового призначення, які включають генетичні резервати. Площа таких лісових масивів становить 6626,8 га у Чортківському та 2766 га у Бучацькому лісових господарствах. Серед природо-заповідних об'єктів найбільшим за площею тут є НПП «Дністровський каньйон». Значні масиви рекреаційно-оздоровчих лісів є також у північній частині області – в межах Кременецького горбогір'я – 6,1 тис. га.

На території області на основі використання лікувальних мінеральних вод і грязей функціонують відомі бальнеогрязеві заклади оздоровлення.

Сукупність закладів санаторно-курортного комплексу складають: санаторії, пансіонати з лікуванням, санаторії-профілакторії, будинки і пансіонати відпочинку, інші оздоровчі заклади. Санаторно-курортні підприємства поділяють за функціональною ознакою на санаторно-курортні та оздоровчі. До санаторно-курортних підприємств належать: санаторії, пансіонати з лікуванням, санаторії-профілакторії, тобто підприємства, які надають послуги лікування та повинні розміщуватись на території курорту чи лікувально-оздоровчої місцевості. До оздоровчих належать підприємства, що мають умови для відпочинку та оздоровлення, та розташовані в межах курортів, рекреаційних та приміських зонах.

Санаторно-курортні і оздоровчі заклади України і Тернопільської області представлені санаторіями, в тому числі дитячими, пансіонатами, санаторіями-профілакторіями, будинками відпочинку, базами відпочинку та іншими закладами. На бази відпочинку припадає 60% від загальної кількості санаторно-курортних і оздоровчих закладів. Санаторно-курортні заклади області представлені трьома санаторіями, чотирма дитячими санаторіями та двома базами відпочинку.

Серед санаторно-курортних закладів області найбільш відомими є: санаторій «Медобори» в с. Конопківка Тербовлянського району, дитячий санаторій «Барвінок» в с. Мшанець Зборівського району

Середня місткість спеціалізованих засобів розміщення в Тернопільській області 130 осіб, кількість штатних працівників складає 510 осіб.

Санаторій «Медобори» в с. Конопківка Тербовлянського району є науково-дослідною базою кафедри курортології та фізіотерапії Тернопільського медичного університету. Тут успішно лікують серцево-судинну систему, хвороби опорно-рухового апарату, кісток, м'язів, сухожилів, а також радикуліти, неврити, неврози.

Важливе значення для лікування і оздоровлення має Микулинецька водогрязь-зелікарня, яка стала в 1967 р. обласною фізіотерапевтичною лікарнею реабілітації. Вона оснащена сучасною діагностичною і лікувальною апаратурою. До послуг хворих тут є бальнеологічні відділення і лікувально-діагностичні кабінети. Обласна фізіотерапевтична лікарня реабілітації знаходиться у мальовничому старому парку площею 5 га на березі р. Серет. Сприятливий мікроклімат довкола лікарні створюють вікові дуби, липи, ялиці, а також молоді декоративні та реліктові квіту-

чі дерева. Мальовнича природа парку, чисте повітря, краса навколишнього ландшафту мішаних лісів на берегах річки Серет дуже вдало доповнюють комплекс лікувальних властивостей сірководневих вод і торфових грязей [15].

На околиці селища Гусятин у лісопарковій зоні розташований санаторій «Збруч». Він функціонує з 1986 року на базі Новозбручанського родовища мінеральних вод як бальнеологічна оздоровниця, з власним лікувально-оздоровчим комплексом. Основним лікувальним фактором є природні мінеральні води двох типів: слабо-мінералізована гідрокарбонатно-кальцієво-магнієва з підвищеним вмістом органічних речовин вода «Новозбручанська» типу «Нафтуся» та високо-мінералізована вода «Рапа» типу «Друскінінкай».

У жовтні 2016 року на базі реабілітаційного відділення Гусятинської районної лікарні було закладено водолікарню. Новостворена бальнеологічна лікарня функціонуватиме на базі родовища мінеральних вод «Новозбручанське», яке складається з двох типів води: слабо-мінералізованої, типу «Нафтуся», з підвищеним вмістом органічних речовин (мінералізація води становить 0,6-0,9 г/л) і високо-мінералізованої гусятинської ропи з мінералізацією 20-30 г/л, яка за фізико-хімічним складом ідентична лікувально-мінеральним водам Моршина та Прибалтійського курорту «Друскінінкай» [2].

Більче-Золотецька обласна лікарня фізіотерапії та реабілітації – це провідний спеціалізований лікувально-профілактичний заклад Тернопільської області, який забезпечує надання висококваліфікованої медичної допомоги, проведення комплексного реабілітаційного та відновного лікування. Лікарня знаходиться в с. Більче-Золоте Борщівського району в мальовничому куточку Дністровського каньйону, у каньйоні річки Серет. За 65 років лікарняний заклад перетворився із сільської лікарні на великий оздоровчий комплекс, де одночасно можуть покращити своє здоров'я 200 осіб. Щорічно тут оздоровлюється близько 4 тисяч пацієнтів. Лікувально-оздоровча база Більче-Золотецької обласної фізіотерапевтичної лікарні реабілітації – це: радонові та радоново-перлинні ванни; вихрові радонові ванни; сірководневі ванни; хвойні ванни та багато інших процедур [1].

Заліщицький обласний комунальний дитячий санаторій розміщений в мальовничій місцевості на р. Дністер, де проходять оздоровлення діти віком від 3-х до 15 років і за зміну можуть оздоровлюватись одночасно 100 дітей.

Санаторій спеціалізується на реабілітації, профілактиці, оздоровленню дітей з захворюваннями серцево-судинної, легеневої системи, порушенням осанки, сколіози, захворюваннями периферичної нервової системи [3].

Відомим на теренах Тернопільщини і України є дитячий санаторій «Барвінок». Це єдиний в Україні спеціалізований офтальмологічний санаторій вищої категорії, який з 1992 року проводить діагностику, комплексне консервативне та хірургічне лікування зору в дітей та дорослих. Також у санаторії проводиться лікування супутніх захворювань: лікування периферичної нервової системи, захворювань і травм органів опору та руху; шлунково-кишкового тракту, верхніх дихальних шляхів. Також спеціалісти санаторію «Барвінок» підбирають для пацієнтів окуляри та контактні лінзи. Об'єм діагностичного обстеження та лікування зору відповідає рівню обласних офтальмологічних відділень та провідних офтальмологічних центрів Києва та Одеси [12].

Бережанський обласний комунальний дитячий гастроентерологічний санато-

рій «Золота липа» знаходиться в м. Бережани Бережанського району. Санаторій розрахований на 100 ліжок, з яких 60 – для гастроентерологічних, 10 – для ендокринологічних, 10 – для нефрологічних, 20 – для частохворюючих дітей із захворюванням верхніх дихальних шляхів. Санаторій діє цілорічно. Особливу увагу тут приділяють режиму дня, дієтичному харчуванню, кліматотерапії, геліотерапії, аеротерапії, тобто щоденні прогулянки на свіжому повітрі у лісовій місцевості. У фізіотерапевтичному кабінеті використовуються: електролікування, світлолікування, озокерито-парафінотерапія, киснево-синглетна терапія, масаж, вібромасаж [16].

Кременецький обласний комунальний дитячий психоневрологічний санаторій знаходиться в м. Кременець Кременецького району. Санаторій розрахований на 50 ліжок психоневрологічного профілю. Вікова категорія дітей - 6-14 років.

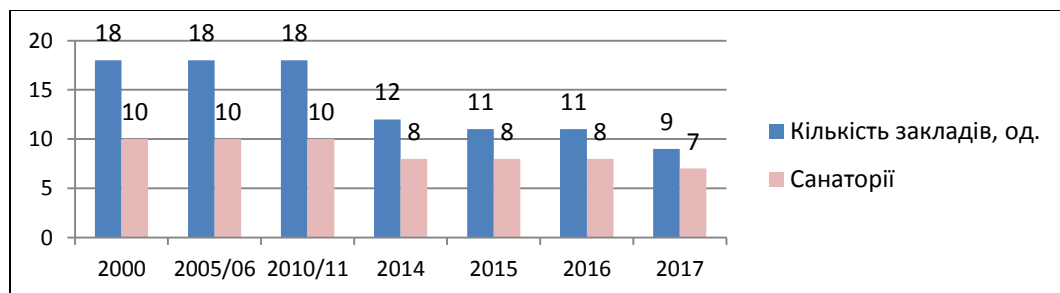
Він спеціалізується на лікуванні неврозів, невротичних реакцій, невротичних станів не різко виражених; початкових стадій патологічних формувань особи; неврозоподібних станів та інших захворювань. На базі закладу функціонують кабінети: фізіотерапії (електролікування, світлолікування ультразвуком), масажу (різні види масажу, ароматерапія), лікувальної фізкультури з тренажерами, логопеда, лабораторія, де проводять загальні клінічні обстеження [17].

У Тернопільській області, як і в Україні, спостерігається тенденція до зменшення санаторно-курортних і оздоровчих закладів. В Україні в 2000 р. загальна кількість закладів становила 3327, у 2016 р. – 1722, а у Тернопільській області у 2000 р. становила 18, на 2017 р. – 9 (рис. 3.38).

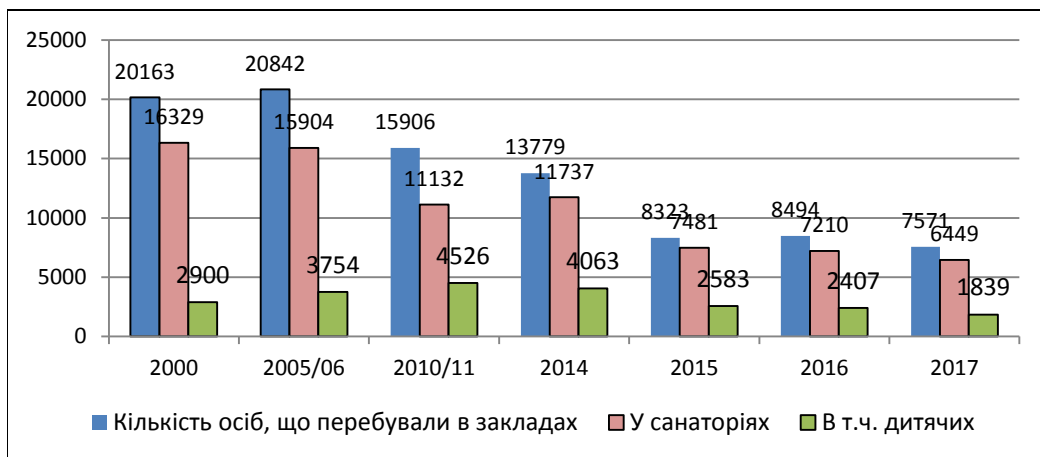
У 2017 р. кількість місць для лікування і оздоровлення у спеціалізованих засобах розміщення (санаторії, дитячі санаторії) Тернопільської області становила 930, в той час як у 2010/11 р., в області налічувалося 18 санаторно-курортних закладів та закладів відпочинку. Загальна кількість місць для лікування та оздоровлення становила понад 2,4 тис. [13].

Впродовж останніх років суттєво знизився рівень життя населення, тому спостерігається зменшення кількості громадян, які надають перевагу організованому оздоровленню та відпочинку.

Аналіз статистичних даних дає можливість від слідкувати чітку тенденцію до зменшення кількості оздоровлених в області як дітей так і осіб старшого віку. Упродовж 2017 р. у санаторно-курортних та оздоровчих закладах області оздоровились та відпочили 7,5 тис. осіб, що майже втричі менше ніж в 2000 р. (рис. 3.39). Найбільша кількість осіб (4,6 тис.) оздоровилась у санаторіях, у дитячих санаторіях (1,8 тис. осіб).

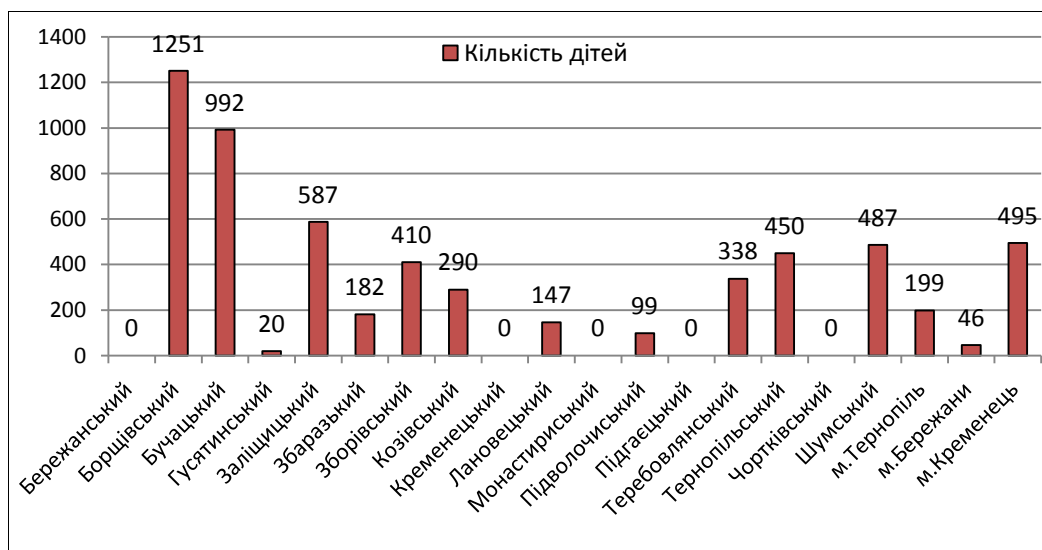
Рис. 3.38. Кількість санаторно-курортних та оздоровчих закладів у Тернопільській області, одиниць. (Побудовано за [13])

Рис. 3.39. Кількість оздоровлених осіб в санаторно-курортних та оздоровчих закладах Тернопільської області, тис. осіб. (Побудовано за [5])

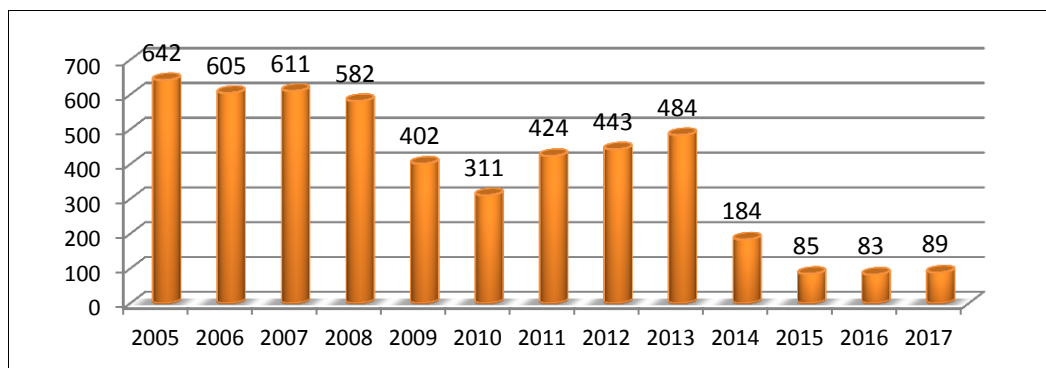
Влітку 2017 року в закладах оздоровлення та відпочинку, розташованих на території області, перебували 3,8 тис. дітей, які потребували соціального захисту: сироти і позбавлені батьківського піклування; інваліди; діти з малозабезпечених, багатодітних сімей; діти, постраждалі унаслідок аварії на ЧАЕС; діти осіб, визнаних учасниками бойових дій, з них 3,3 тис. (85,2%) – діти Тернопільщини.

У цілому, за літній період 2017 року оздоровились та відпочили 3,6 тис. дітей Тернопільщини, які потребували соціального захисту (58,2% до загальної кількості оздоровлених). Найбільша кількість дітей була оздоровлена у Борщівському (1251 особа), Бучацькому (992 особи), Заліщицькому (587 осіб). У Зборівському, Тернопільському, Заліщицькому, Шумському та Тербовлянському районах є найбільша кількість закладів оздоровлення та відпочинку дітей (рис. 3.40).

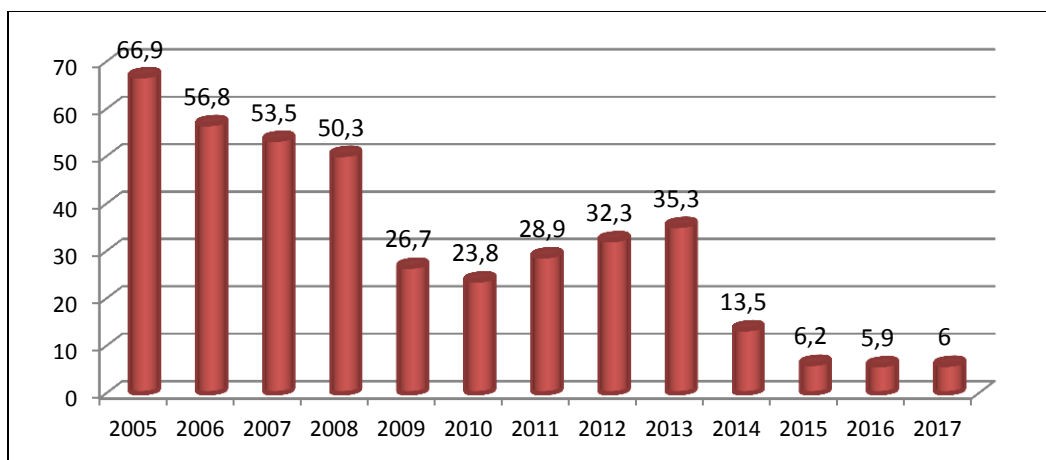
Рис. 3.40. Кількість дітей, які перебували в закладах оздоровлення та відпочинку влітку 2017 р., осіб. (Побудовано за [7])

Одним з найбільш масових та доступних видів організованого відпочинку школярів традиційно вважається проведення літніх канікул у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку (таборах). Загальна кількість цих закладів у 2017 р. становила 89, що на 6 закладів більше у порівнянні з 2016 роком. [7].

Рис. 3.41. Кількість дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, які працювали влітку (одиниць) [7]

Впродовж останніх 12 років спостерігається тенденція зменшення кількості дитячих оздоровчих закладів. У 2005 р. їх кількість становила 642 одиниці, а у 2017 р. – 89. У цілому по області кількість дітей, які перебували в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку влітку 2017 року, збільшилась у порівнянні з 2016 роком на 113 осіб (на 1,9%) і становила 6,0 тис. осіб.

Рис. 3.42. Динаміка оздоровлення дітей в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку Тернопільської області (тис. осіб) [7]

У літній період 2017 року в Україні працювали 9,7 тис. дитячих закладів оздоровлення та відпочинку на 106,3 тис. місць. У них були оздоровлені 970,0 тис. дітей.

Впродовж літнього періоду 2017 року у дитячих закладах оздоровились та відпочили 6,2 тис. школярів нашої області (6,0% до загальної кількості дітей віком 7–16 років) [7].

**Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку
Тернопільської області [26]**

Адміністративні утворення	Кількість закладів, од.		У них місць, од.		Кількість дітей, які перебували в закла- дах, осіб	
	усяо- го	у тому числі закладів оздоровлен- ня	усяо- го	у тому числі в закладах оздоровлен- ня	усяо- го	у тому чис- лі в закла- дах оздо- ровлення
По області	89	4	1749	744	5993	2417
Бережанський	–	–	–	–	–	–
Борщівський	4	2	394	394	1251	1201
Бучацький	4	1	370	220	992	809
Гусятинський	1	–	130	–	20	–
Заліщицький	10	1	130	130	587	407
Збаразький	1	–	120	–	182	–
Зборівський	16	–	–	–	410	–
Козівський	9	–	–	–	290	–
Кременецький	–	–	–	–	–	–
Лановецький	1	–	150	–	147	–
Монастирський	–	–	–	–	–	–
Підволочиський	4	–	24	–	99	–
Підгаєцький	–	–	–	–	–	–
Теребовлянський	8	–	235	–	338	–
Тернопільський	13	–	–	–	450	–
Чортківський	–	–	–	–	–	–
Шумський	8	–	150	–	487	–
м. Тернопіль	2	–	–	–	199	–
м. Бережани	1	–	46	–	46	–
м. Кременець	7	–	–	–	495	–
м. Чортків	–	–	–	–	–	–

Перспективними напрямками розвитку рекреаційно-туристичного комплексу Тернопільщини є санаторно-курортна сфера та лікувально-оздоровчий туризм.

Одним із перспективних напрямків лікувально-оздоровчого туризму і рекреації Тернопільської області є спелеотерапія. Спелеотерапія — це використання мікроклімату печер, шахт для лікування цілого ряду захворювань, один з стародавніх і широко розповсюджених у наші часи методів оздоровлення в багатьох країнах світу. Лікувальні властивості мікроклімату печер можна використовувати для лікування хворих з хронічними бронхітами, пневмонією, бронхіальною астмою

Лікувально-оздоровчий туризм, який набуває надзвичайної популярності у світі, має сприятливі умови для розвитку в області завдяки наявності унікальних мінеральних вод типу «Нафтуса» та «Друскінінкай», найбільші запаси яких є у Гусятинському районі, лікувальних грязей (Теребовлянський і Тернопільський райони).

Потребує розвитку відомий бальнеологічний курорт у с. Конопківка (Теребовлянський район), слід також активізувати відродження курортної справи у смт.

Гусятин. Нові інвестиційні проекти, направлені на відновлення оздоровчої бази санаторіїв «Збруч» і «Медобори», можуть зробити їх привабливими для людей із захворюваннями опорно-рухового апарату і кишково-шлункового тракту з різних регіонів України та з поза її меж. [11]

Важливою проблемою розвитку лікувально-оздоровчого туризму в області є форми власності у якій перебувають підприємства санаторно-курортної галузі. Одним із шляхів оптимізації інфраструктури цієї галузі є залучення в її розвиток вітчизняних та іноземних інвесторів.

Лікувально-діагностична, наукова база, медичне обладнання більшості підприємств санаторно-курортної галузі області потребує постійного оновлення, модернізації і приведення їх до відповідності міжнародним стандартам. Разом з тим, через низький рівень матеріального забезпечення для більшості мешканців області та України санаторно-курортне лікування залишається недоступним. Однією із проблем розвитку цієї галузі в області є відсутність ефективної державної політики щодо розвитку санаторно-курортної сфери.

Література:

1. Більче-Золотецька обласна фізіотерапевтична лікарня [Електронний ресурс] Режим доступу <http://www.bzlik.te.ua/index.php/ua/>
2. Гусятинська водолікарня [Електронний ресурс] Режим доступу <http://hata.te.ua/2018/12/04/za-zdorov-iam-u-husiatyn/>
3. Заліщицький дитячий санаторій [Електр. ресурс] Режим доступу <https://doba.te.ua/post/48384>
4. Колективні засоби розміщування в Україні у 2017 році: Статистичний бюлетень. К.: Державна служба статистики України, 2018. 19 с.
5. Колективні засоби розміщення в Тернопільській області в 2017 р.: Статистичний бюлетень. Тернопіль, 2018. 45 с.
6. Міжнародний туризм і сфера послуг: Підр. / Мальська М.П., Антонюк Н.В. К., 2008. 661 с
7. Оздоровлення дітей у дитячих закладах оздоровлення та відпочинку влітку 2017 року. Буклет [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.te.ukrstat.gov.ua/arxiv_katalog_tyr.html
8. Питуляк М. Р. Природні рекреаційні ресурси Тернопільщини, проблеми їх раціонального використання та охорони (навчальний посібник). Тернопіль, 1999. 60 с.
9. Питуляк М.Р., Питуляк М.В Функціонально-компонентна структура рекреаційно-туристичної галузі Тернопільщини // Наук. зап. ТНПУ. Сер.: геогр. № 2 (Вип. 35). 2013. С. 148-153.
10. Питуляк М.Р., Питуляк М.В. Особливості рекреаційного лісокористування в Тернопільській області // Наук. зап. ТНПУ. Сер.: геогр. Тернопіль: айп. № 2 (Вип. 43). 2017. С. 185-190.
11. Програма розвитку туризму в Тернопільській області на 2016-2020 роки [Електронний ресурс] Режим доступу <https://www.google.com.ua>
12. Санаторій «Барвінок» [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://sanbarvinok.com.ua/articles/990219-sanatoriy-yakiy-likue-usi-hvorobi-organiv-zoru/>
13. Туристична діяльність у Тернопільській області в 2017 р. Статистичний бюлетень. Тернопіль, 2018. 39 с.
14. Туристичне краєзнавство: Навч. посіб. 2-ге вид., виправл. / В.Л. Петранівський, М.Й. Рутинський. К., 2008. 575 с.
15. Ясеник З.А. Народна оздоровниця. Микулинецька обласна фізіотерапевтична лікарня реабілітації. Тернопіль: Терно-граф, 2006. 36 с.
16. Бережанський обласний комунальний дитячий гастроентерологічний санаторій «Золота липа» санаторій [Електронний ресурс] Режим доступу <http://irp.te.ua/q-q-85/>
17. Обласний комунальний дитячий психоневрологічний санаторій [Електронний ресурс] Режим доступу <http://wikimapia.org/29854341/uk/>
18. Питуляк М.Р., Питуляк М.В. Сучасний стан і тенденції розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Тернопільській області // Наук. зап. ТНПУ. Сер.: геогр. Тернопіль: Тайп. № 1 (Вип. 46). 2019. С. 167-173.